

Şərqə qərbdən nəzəri baxış

Теоретический взгляд с Востока на Запад

Theoretical view of the East from the West

Aygün Hüseynova

1 Xəzər Universiteti doktorant, Azərbaycan, e-mail: a_huseynova91@mail.ru

Abstrakt

Qərb və Şərq ayrımı nə qədər düzgündür? Bu fərqlilik coğrafi yoxsa dünyagörüşümü, həyat tərzimi, əzilən-əzən, istismar edən və istismar edilən bir paradıqmanı? “Orientalizm” və Edvard Səidin fikirləri. Milli kimlik və cəmiyyət məsələsinin təsiratları. Qərbdə şəqli olmaq və ya bir yerdə yaşamaq mümkündürmü? Doğum yeri Şərq olan nə qədər şəqli və ya Qərbdə doğulan nə qədər qərblı? Nə dərəcədə şəqli qalara qərbdə yaşamaq mümkündür? Jung Changın “Vəhşi ququşları” romanında bu məqamlar özünü necə göstərir? Daha öncə Çin bir qadın tərəfindən, qadının baxış bucağından heç yazıya alınmamışdı. Qadının gözü, baxış bucağı ilə tarixi dövrləri, keçid mərhələlərini, hadisələri dəyərləndirən Jung Changın fikirlərinə oxşar və fərqli yanaşma.

Açar sözlər: Şərq, Qərb, orientalizm, xalq, milli kimlik, Çin, tarixi həqiqətlər

Резюме

В то время как Восток - это объект, который молчит и не может выразить себя, Запад находится в состоянии субъекта, который формирует, образует и представляет его так, как ему заблагорассудится, для своих собственных целей. В своей книге «Ориентализм» Эдвард Саид подчеркнул, что ориентализм на самом деле был дисциплиной, украшавшей дискуссии Запада об истине о Востоке. Он подчеркивает, что наряду с молчанием Востока Восток принял то, что Запад подарил Востоку. Определяя Восток, мы берем за привычку выбирать худшие примеры, которые Запад постоянно выдвигает. Страны могут вытащить свои общества из этого болота, осваивая и распространяя историческое, культурное богатство и богатство Востока, способ сломать стереотипы отсталости и невежества, которые приходят на ум, когда мы говорим о Востоке. Когда мы говорим о Востоке, смертной казни, войнах не должны приходиться в голову, мы должны

Citation/Atf: HÜSEYNOVA, A. (2021). Şərqə qərbdən nəzəri baxış. *Homeros*. 4(4), 175-181, DOI: <https://doi.org/10.33390/homeros.4.4.02>

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Aygün Hüseynova
E-mail: a_huseynova91@mail.ru

Bu çalışma, Creative Commons Atif 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

подчеркнуть его глубоко укоренившуюся историю и культуру. Быть востоковедом на Западе - значит чувствовать и догму, и отчуждение в западном обществе, быть способным понять рай и ад в каждый момент своей жизни, во многих точках.

Ключевые слова: Восток, Запад, ориентализм, люди, национальная идентичность, Китай, исторические истины

Abstract

While the East is an object that is silent and unable to express itself, the West is a subject that shapes, frames and presents the East as it wishes for its own purposes. In his book *Orientalism*, Edward Said emphasized that Orientalism was in fact a discipline that adorned the debates created by the West about the truth about the East. He emphasizes that along with the silence of the East, the East has adopted what the West has presented for the East. When defining the East, we make it a habit to choose the worst examples that the West constantly puts forward. Countries can pull their societies out of this quagmire by mastering and propagating the historical, cultural and richness of the East, the way to break the stereotypes of backwardness and ignorance that come to mind when talking about the East. When we talk about the East, the death penalty, wars should not come to mind, we need to highlight its deep-rooted history and culture. To be oriental in the West is to feel both dogma and alienation in Western society, to be able to understand heaven and hell at every moment of your life, at many points.

Keywords: East, West, Orientalism, People, National Identity, China, Historical Truths

1. ORIENTALIZM

Şərq və Qərb arasındakı ictimai-sosial fərqlər, qədim mübahisələri də özü ilə bərabər gətirmişdir. Qərb əldə etdiyi iqtisadi, hərbi, texnoloji gücü inkişaf konsepsiyasında birləşdirmiş, qərbdən başqa bütün cəmiyyətləri zəif inkişaf etmiş olaraq qiymətləndirmişdir. Qərbin sosial və etik kontekstdə də inkişaf etdiyini iddia etmək üçün müasir dövrümüzə yetərinə sübut yoxdur. Fredrich Hegel və Stuart Mill kimi qabaqcıl filosofların yazılarında cəmiyyət sözləşmələri, insan hüquqları ilə bağlı bəyannamələr Şərq xalqlarına nümunə olaraq göstərilə də, təcrübədə Qərb öz bəyannamələrinə əməl etmir. Bunun ən bariz nümunəsi Dünya müharibələri və orta Şərq işğallarındakı əsirlərə verilən işgəncələr, sivil qətlialmlardır. XIII əsrdən etibarən qərblilər Şərqə macərə, din yayma və qənimət əldə etmə məqsədi ilə səyahətlər etməyə başlamış və səyahətləri getdikcə artmışdır.

Hətta XIX əsrdə tədqiqat məqsədi ilə Asiyaya edilən səfərlər dəb halını almışdı. Bu dövrdə Şərqin bütün özəllikləri Qərbin diqqətini çəkmiş, şərqilərə xas (memarlıqdan dekorasiyaya, rəsmdən musiqiyə) mədəni irs Qərb dünyasına daxil olmağa başlamışdır. Şərq susqun və özünü ifadə edə bilməyən bir obyekt ikən, Qərb Şərqi öz məqsədləri üçün istədiyi kimi formalaşdıran, çərçivələyən və təqdim edən bir subyekt vəziyyətindədir (Benjamin, 1998). Şərq və

Qərb qarşılıqlı əlaqəsində çalışan mütəfəkkirlərin bu tarixi prosesin qərəzsizliyini sorğulayan münasibətləri ilk baxışda diqqət çəkməkdədir. Yazılarında Şərqin sirli və eqzotik olduğunu diqqət mərkəzinə çəksələrdə, bəzən Şərqin timsalında nəzərdə tutduqları məkan ilə bağlı subyektiv fikirlər söyləmişlər. Yad və fərqli hesab etdikləri bir mədəniyyəti tədqiq edib, təhlil edərkən özlərinə uyğun olmayan tərəflərini tənqid etmişlər. Bu mövzuda araşdırma aparən mütəfəkkirlərdən biri də Edvard Səiddir. Edvard Səidin "Orientalizm" kitabının 1978-ci ildə yayımlanmasından sonra bir çox akademik diskussiyalar Qərbin Yaxın Şərq, Asiya və Şimali Afrika cəmiyyətlərinə olan ümumi münasibətindən bəhs etmək üçün «Orientalizm» ifadəsini istifadə etməyə başladı (Benjamin, 1998). Edvard Səid "Orientalizm" kitabında, orientalizmin əslində qərbin Şərq haqqındakı həqiqətləri yaratdığı diskussiyalarla bəzəyən bir nizam-intizam olduğunu vurğulamışdı. Səidin üzərində dayandığı məqam Şərq haqqında verilən bütün məlumatların Qərbin təqdimatı əsasında olmasıdır. Belə ki, orientalizm nəticəsində İslam və müsəlmanlar barəsində səhv məlumatların yayılması eyni zamanda islamafobiyanın da meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur. Məhz Samuel Hantinqtonun: "Dünya siyasətinin gələcəkdəki əsas mövzusu, Qərb və başqaları arasındakı konflikt və Qərblilə olmayan sivilizasiyaların Qərb gücünə və dəyərlərinə qarşı gəlmələri olacaqdır" (Huntington,

1993) fikri də bu kontekstdə anlaşılmalıdır. Şərqi susqunluğu ilə bərabər Qərbi Şərqi üçün təqdim etdiklərini Şərqi mənimsədiyini vurğulayır. “Orientalizm” sözü ingiliscə orient (şərqi) mənasını daşıyır. İncəsənət tarixi, ədəbiyyat və mədəniyyətşünaslıqda orientalizm Şərqi dünyasındakı istiqamətləri təqlid və ya təsvir edir. Şərqi cəmiyyətlərinin, mədəniyyətlərinin, dillərinin və xalqlarının öyrənilməsi bütün Qərbi mərkəzli tədqiqat sahələrinə verilən ada deyilir (Said, 1978).

Beləliklə, Şərqi insanların tarixi, keçmişləri, mədəniyyətləri ilə bağlı bütün məlumatları bir yerdə yığıb təhlil edənlərə orientalist deyilir. Orientalistlər sənət əsərlərində və elmi araşdırmalarda Şərqi mədəni, ictimai və iqtisadi özəlliklərini araşdıraraq, Şərqlə Qərbi müqayisəsini etmişlər. Bu səbəblə orientalist düşüncə Qərbi meyilli olub, Şərqi olduğu kimi deyil, alçaldıcı nəzərlərlə Qərbi mədəniyyətini şərqi üstün tutan düşüncə halına gəlmişdir. Şərqi Qərbi tərəfindən şüurlu olaraq Qərbi çərçivəsində yenidən qurulmaqdadır. Saidin təhlillərində, Qərbi bu cəmiyyətləri statik və inkişaf etməmiş şəkildə mənimsəyir və beləliklə, imperiya gücünün xidmətində öyrənilə, təsvir oluna və təkrarlana bilən Şərqi mədəniyyətinə dair bir fikir meydana gətirir. Qərbi bizə təlqin etdiyi fikirlərlə Şərqi itiham etməyə qalxar, qərbi cəmiyyətləri də qüsursuz görmək yanılmasına düşərək, tarixi əlaqə və çəkişmələrin xaricində utopik bir cəmiyyət təsəvvürü ilə hadisələri yalnız qiymətləndirmə səhvinə edirik (Doğan, 2017). Şərqi tərifini verərkən Qərbi davamlı olaraq irəli çıxardığı ən pis nümunələri seçməyi vərdiş halına çeviririk. Şərqi deyiləndə ağıla gələn geridə qalmışlıq, cahilik stereotiplərini qırmağın yolu, Şərqi tarixi, mədəni, zənginliklərinə sahib çıxaraq, onları təbliğ etməklə, ölkələr öz cəmiyyətlərini bu bataqlıqdan çıxara bilərlər.

2. MİLLİ KİMLİK

Millətə aid bir çox keyfiyyətlər milli-mənəvi sima, özünəməxsusluq, milli xarakter, emosional psixi amillər şüurun komponentləri kimi çıxış edir. Milli psixologiya, həyat tərzini, adət və ənənələr, milli qürur milli şüurda anlayış və kateqoriya şəklində təzahür edir. Hər bir millətin özünəməxsus adət və ənənələri, düşüncə tərzini və həyat biçimini, dünyagörüşü var. Milli kimlik millətə xas olan kimlikdir. Cəmiyyət onu formalaşdıran fərdlərin bir kimlik adı altında cəmlənməsi ilə meydana gəlir. Milli kimlik, milli şüur olmasa cəmiyyət bütünləşə bilməz. Bu şüur insan-

ların özündə yaşadıkları dünyada baş verən dəyişikliklərə uyğunlaşmasına kömək edir. Tarixi bilən insanlar tarix haqqındakı məlumatlara düzgün tənqidi yanaşmanı bacarırlar. Tarix zamanın işığı, hadisələrin xəzinəsi, həqiqətlərin şahidi, ən yaxşı məsləhətçidir. Tarix bizə həyatı bacarıqları öyrədir və keçmişdəki təcrübələrimiz tarixdir. Tarix dedikdə bütün bəşər övladının kollektiv təcrübəsi nəzərdə tutulur. İnsanın ömrü boyu tək-tək qazandığı təcrübə əsl tarixdir. Bu təcrübələr sayəsində daha yaxşı mühakimələr və ağıllı qərarlar qəbul edə bilirik.

Doğum yeri Şərqi olan nə qədər şərqli və ya Qərbdə doğulan nə qədər qərbi? Nə dərəcədə şərqli qalaraq Qərbdə yaşamaq mümkündür? Qərbdə şərqli olaraq yaşamağın mövcud problemlərini tədqiq edən E.Saidin ifadəsi ilə desək “Hər cür maneə baxmayaraq xəyal qurub sorqulamağı davam etdirən bir intellektuala sahibdir insan” (Said, 1978). Qərbdə şərqli olaraq doğulmaq Qərbi cəmiyyətində özünü həm dogma, həm yad hiss etmək, həyatlarının hər anında, bir çox məqamlarda cənnəti və cəhənnəmi dərk edə bilməkdir. Edvard Said belə demişdir: “İnsan əsil bir köçmən, ya da mühacir olmasa belə, elə imiş kimi düşünməsi, hər cür maneə rəğmənlə xəyal qurub sorqulaması, mərkəzdən uzaqlaşmış ucqarlara çəkilməsi, bu ucqarlarda öyrənilmiş və rahat olandan kənara heç bir zaman çıxmayan başların görmədiyini şeyləri görür insan” (Said, 1978).

3. QƏRBDƏN ŞƏRQƏ ŞƏRQLİ YAZIÇININ BAXIŞ BUCAĞI

Şərqi doğulub Qərbdə yaşayan və əsərlərində öz ölkələrini təsvir edən bir çox sənətkarlar var. Belə sənətkarlara Ümmülbanu, Əhməd Ağaoğlu, Qurban Said, Gülşən Lətifxan, Xalid Hüseyni, Mələlə Yusifzey kimi yazıçıları nümunə göstərə bilərik.

Dünyaca məşhur Britaniyalı yazıçı Jung Chang bu sənətkarlardan biridir. Çində doğulub, boyabaşa çatan yazıçı iyirmi altı yaşında Çini tərk edib, İngiltərəyə ali təhsil almağa yollanır və orada yaşamaq qərarına gəlir. Qərbi ölkəsində yaşayan sənətkar öz ölkəsini “Vəhşi ququşları” adlı avtobiografik romanda canlandırmışdır. Əsər onu dünyaya tanıdır və otuz səkkiz dilə tərcümə edilir, iyirmi milyon nüsxə satılır. Anasının dilindən dinlədiyini heykəllər-nənəsinin, anasının həyatı və öz təcrübələri sənətkara ilham qaynağı olmuş və əsl Çin tarixini araşdırmağa, tarixi prosesini və gizlədilmiş həqiqətləri tədqiq etməyə

həvəs oyatmışdı. Qadın gözü, baxış bucağı ilə tarixi dövrləri, keçid mərhələlərini, hadisələri dəyərləndirən Jung Chang üç qadın nəslinin-nənəsinin, anasının və özünün tərcümeyi halını yazıya köçürmüşdür. Daha öncə Çin bir qadın tərəfindən, qadının baxış bucağında heç yazıya alınmamışdı. Ailələr, evliliklər, vətəndaş müharibələri, inqilablar, bir sözlə, Çinin bir əsrlik tarixi-XX əsr bütünlüklə canlandırılmışdır. Müəllif nənəsinin, anasının və özünün yaşadıkları çətinlikləri düşündüyü zaman həyatlarının dəhşətli dramdan ibarət olduğunu və tarixin girdabında bu dramı ailəsi ilə birlikdə milyonlarla insanın yaşadığını bildirdi (Chang, 1997).

Mənim fikrimcə yazıçı öz millətinin, xalqının faciəsini qələmə almağı özünə borc bilmişdir. Həm günahsız cəzalandırılan, sürgün edilən, qətl edilən milyonlarla insanın xatirələrini yaşadmaq, onları ruhunun əbədləşdirmək, həm də bütün bu yaşananlardan, edilmiş səhvlərdən nəticə çıxarmağı öyrətmək istəmişdir. Əbəs yerə deməyiblər ki, tarix təkrarlanır. Bu bir növ güzgü rolunu oynayır, baxırsan və həqiqətləri, müsbət və mənfilikləri ilə birlikdə görürsən, düzgün və gərəqli nəticələri çıxarırsan.

Öz xalqının tarixini, milli şüurunu və mədəniyyətini, xarakterini, adət-ənənələrini yaxşı bilən Jung Chang romanda təsvir etdiklərini ürək yanğısı ilə canlandırır. Mənim baxış bucağımdan bu əsər günahsız yerə qurban edilən milyonlarca insanın xatirəsinə həsr edilmiş bir əsrlik səlnamədir. Bu roman vasitəsi ilə baş verən dəhşətləri, tökülən qanları, axan göz yaşlarını, bir sözlə, öz xalqının faciəsini əbədləşdirmişdir. Əsəri 1991-ci ildə qələmə alan sənətkar, həmin vaxtdan öz ölkəsinə xüsusi icazə ilə ildə bir dəfə, 14 günlük daxil ola bilər. Bu roman Çində qadağan olunmuşdur. Zənimcə sənətkar öz ölkəsini olduğu kimi-bütün eyibləri ilə təsvir etdiyi üçün bu əsər qadağan edilib. Həqiqətlərin dilə gətirilməsi hakim dairələri narahat etdiyi üçün bu qadağa hələ də davam etdirilir. Sənətkar tarixi həqiqətləri olduğu kimi göstərməklə öz xalqına, ümumilikdə, bütün insanlara tarixdən dərs çıxarmaqla sağlam düşüncəyə sahib olub doğru mühakimələr irəli sürməyi öyrədir. Səhvlərdən düzgün nəticə çıxarmaq üçün yol göstərir. Jung Chang'ın 2016-cı il də televiziya proqramında verdiyi müsahibə nəzər yetirib, onun şəxsi fikirlərinə diqqət yetirdikdə bir çox məqalə ortaya çıxır.

“- Siz buna həqiqətən də şahid olmusunuz?

-Əlbəttə. Biz hamımız bunu görmüşük. Mənim yaşadığım dövrdəki insanlar hamısı bunları görüb və vəhşiləşmişdilər.

- Amma siz hələ də bunu hiss edirsiniz. Hiss edirsiniz ki, bunlar sizin bir parçanızdır. Bu sizdə yara kimi iz qoyub.

-Bəli çox hiss edirəm. Bir tərəfdən də mən çox şanslıyam ki, bu haqda kitab yazı bildim.Mən “Vəhşi ququşları” nı yazdım, keçirdiyim sarsıntıları xatirəyə çevirə bildim. Beləliklə də sizə danışa bilirəm.

-Bilmək istərdim ki, hal hazırda 14-15-16 yaşında olan insanlar “Vəhşi ququşları” nı oxumasaydılar bu haqda hardan məlumat alacaqdılar? Çinli gənclər bu haqda nə bilirlər?

-Əslində çox da bilmirlər. Çünki, Çində mənim kitablarım bu tipli digər kitablar kimi qadağan olunub. Bəzi adamlar da var ki, mədəni inqilabın lehinə də olsa düşüncəsiz fikirlər söyləyirlər amma, onlar qadağa olunmur. Gənc nəsil, gənc nəslin insanları həqiqətdə nə baş verdiyini əslində bilmirlər.

-Bilmək istərdim Çinin gələcəyi barədə nə düşünürsünüz? Çin nə vaxtsa vahid sistemli bir dövlətə çevriləcəkmi, yoxsa insanlar dəyişməkdən qorxduqları üçün iqtisadi inkişaf və vahid sistemlilik bir ideya olaraq qalacaq?

-Qorxuram ki, bu uzun müddət belə davam edəcək. Və düşünürəm ki, insanlardan soruşsanız onların bir çoxu demokratiyanın yaxşı bir fikir olduğunu deyəcəklər. Amma, əksər insanlar da bu keçid zamanı nələr ola biləcəyindən və bugünkündən də pis vəziyyətlə qarşılaşacaqlarından qorxullar. Amma, bu demək olar ki, problem deyil. Düşünürəm ki, problem “Mədəni İnqilab” barədə açıq müzakirənin olumasıdır. Çünki, Komunist partiyası özü kəskin şəkildə bunu rədd edib.

-İndi yekun olaraq.

-Mənim fikrimcə sadəcə olaraq Mao öləndən sonra insanlar bir cür Mao baxışını geri gətirməyə istəyirlər. Düşünürəm ki, əsl problem də elə budur. Mən kitablarımın Çində çap olduğunu görmək istərdim.” (<https://www.youtube.com/user/BBCNewsnight>)

Müəllifin nənəsinin, anasının və onun öz həyatına nəzər yetirdiyimiz zaman onun öz ailəsinin təmsalında Çin xalqını olduğu kimi həm gözəl tərəfləri

ilə, həm də eyibləri ilə birlikdə təsvirini verdiyinin şahidi oluruq. Jung Changın nənənəsi ətrafında olan hər kəsə yardım əlini uzadan, darda olan düşmən belə olsa onu qapısından geri çevirməyən mərhəmətli, mehriban, qayğıkeş, humanist bir insan olmuşdur. Öz övladına-Jung Chang'ın anasına da bu mərhəmət, humanizimi aşılamış, onu çox gözəl tərbiyə etmişdi. Keçən zaman müddətində dəyişən tarixi şərait, siyasi vəziyyət, sosial psixologiya adət və ənənələrdə, milli mental dəyərlərdə də dəyişmə səbəb olmuşdu. Ananın yetkinlik dövründə (1946-cı il) artıq ictimai-siyasi və sosial vəziyyət əvəlki-nənənin yetkinlik zamanındakı (1924-cü il) kimi deyildi. Artıq qadın cəmiyyətdə müəyyən statusa malik idi. Qadınların oxumaq, tibb işçisi və ya müəllimə kimi işləmək, tək başına yaşamaq səlahiyyətləri var idi. Onları qeyri qanuni nigahla istəmədikləri şəxslə evləndirmək artıq çox çətin, hətta mümkünsüz bir məsələ idi. Ana çox cəsur, qorxusuz, vətənpərvər, çalışqan, humanist bir insan idi. O gənc yaşlarından vətəninə, xalqına layiqli övlad olmuş, millətinin insanların həyatını yaxşılaşdırmaq ümidi ilə öz canını təhlükələrə ataraq siyasi proseslərə qoşulmuşdu. “Tək alternativini kommunistlər olduğunu bildirdi və onların qadınların çəkdiyi əziyyətə son verəcəkləri vədləri onu özünə çəkirdi (Chang, 2003: 92)”. Ölkədə vəziyyət çox ağır idi (1947-1948-ci il). İnsanlar aclıq və səfalət içərisində idilər. Yoxsuluqdan ən çox əziyyət çəkənlər sırasına müəllimlər də daxil idi. Maaşlarının artırılmasını istəmişdilər, lakin buna məhəl qoyan olmamışdı. “Ananın məktəbindən bir müəllim küçədə tapdığı bir əti yedikdən sonra qida zəhərlənməsindən öldü. Ətin iyənmiş olduğunu bildirdi, amma elə ac idi ki, bu qumarı oynamağa qərar vermişdi (Chang, 2003: 97)”. Ana Kuomintangın məmurlarından əlli nəfərə öz həyat yoldaşları ilə birlikdə ziyafət veriləcəyindən xəbər tutmuş və dərhal məktəbə qaçıb tapa bildiyi qədər insan tapıb hamısına axşam saat beşdə müəyyən etdiyi yerdə olmalarını söyləmişdi. Tam o saatda dediyi yerdə yüz qız onu gözləyirdi və onlar ziyafətin keçirildiyi məkana girib məmurlardan pul toplamağa başladılar. Yığılan pulları müəllimlərinə verdilər. “İnsanlar küçələrdə aclıqdan ölərkən anam Kuomintang məmurlarının bu israfçılığını başa düşə bilmirdi-bu da kommunistlərə daha çox bağlanmasına yol açdı (Chang, 2003: 98).” Ana gənc kommunist olmuş, kommunizmin bütün çətinliklərinə sinə gərmiş, “Mədəni inqilaba” dayana bilmək üçün olmazın işgəncələrə qatılmış, ailəsi parçalanmış, dəfələrlə həbs edilmiş, meydanlarda təhqirlərə məruz qalmışdır. Milyonlarla insan da

bu illəri faciələrlə dolu yaşamışdı. Ana gəncliyini, həyatının ən gözəl illərini kommunizmə qurban vermiş, sədaqətlə, qətiyyətlə, yorulmadan gecə-gündüz çalışmış, işini ailəsindən, övladlarından daha dəyərli tutmuşdur. Vətəni üçün, xalqı üçün çalışırdı. İşlədiyi müddət ərzində çox insanlara yardımçı olmuş, hətta “Mədəni İnqilab” illərində belə insanlara bacardığı qədər yardım əlini uzadırdı. Böyük ümidlər bəslənilən bu siyasi hakimiyyət insanlarda xəyal qırıqlığı yaratmaqla qalmadı, milyonlarla insanın maddi, mənəvi məhvinə səbəb oldu. Müəllif özü də gənc yaşda əsil kommunist olmuşdu. Verilən əmirlərdən yalnız insana yaraşmayan hərəkətləri-insanları təhqir edib, döymək, işgəncə vermək, şər və böhtanla kimlərisə günahlandırmaq kimi pis işləri etməmiş, hətta bu hadisələrdən kənara qaçmağa çalışmışdır. Ailəsinin başına gətirilən müsibətlər (ata və anasının günahsız olduğunu bildirdi) bütün bu baş verənlər onun gözlərini yavaş-yavaş açmağa, həqiqətləri görməyinə səbəb olmuşdur. Çin kommunizmi onun həqiqi bir ədalətli quruluş olduğunu zənn edib canını, qanını, həyatını ona həsr edən əsil kommunistləri nəyinki qorumadı, hətta onları günahsız olduqları halda ən ağır cəzalara məhkum etdi. Jung Chang'ın ata və anasının timsalında biz bunun şahidi olduq.

Müəllifin vətənpərvərlik ruhu, xalqına olan məhəbbəti ailəsindən gəldiyi aydın görünür. Təsvir etdiyi hadisələrə nəzər yetirdikdə biz bunun şahidi oluruq. Humanizm, dürüstlük, vətən sevgisi onun ailəsinin xas xüsusiyyətlər idi. Ailə üzvlərinin hamısı mərhəmətli insanlardır. Çinlilərə xas bütün müsbət keyfiyyətləri bu ailənin timsalında görürük. Yazıçı millətinin başına açılan oyunların səbəblərini, səbəbkarlarını açıqca göstərir. Dəyişən siyasi rejimlərdə-imperatorluq dövrü, vətəndaş müharibələri zamanı, yaponların hakimiyyəti zamanı, kuomintang dövrü, kommunizim dövrü, xalq cumhuriyyəti dövrü bütün bu zamanlarda çin xalqına göstərilən münasibət heç dəyişilmədi.” Öz yurdları olmayan qullar” (Chang, 2003: 70) olaraq onlara olmazın işgəncə və zülmələr verilmiş, aclıq, səfalət, yoxsulluq içərisində həyatda qalmaq üçün mübarizə aparmaqla bərabər həm də siyasi maraqların qurbanına çevrilmişdilər. Bu qurbalar yüz nəfər, min nəfər deyildilər, milyonlarla idilər. Müəllifin nənəsi, anası, atası, özü və yaxınları da bu qurbanlardan idi. İnsanlar hər şeydən təcrid edilmiş, haqq-hüquq tanımayan hakimiyyət altında idarə edilirdilər. İnsanların çox böyük hissəsi savadsız idi. Bu cür insanları idarə etmək asan olduğundan bütün bu

zaman kəsiyində heç bir hakimiyyət orqanı xalqı marifləndirmək istəmir, əksinə müəllimlər, ziyalılar hədəfə çevrilirdi.

Romanda müəllifin qərblə bağlı düşüncələri, qərb ölkəsində təhsil almaq arzusu və orda yaşamaq istəyi və bu əsəri də elə o ölkədə qələmə alması səbəbsiz deyildi. Jung Chang özü də yalnız siyasi ideologiyanın qurbanlarından olmuş, həyatın yaxşı və pis üzünü görmüş, çox çətin günlər yaşamışdır. Lakin valideynlərinin başına gətirilən müsibətləri, insanların həqiqətdə günahsız yerə fəda edildiyini gördükdə, və bütün bunları ilahiləşdirilən insanın əmri ilə edildiyini anladığı zaman bütün dünyası başına yıxıldı, eyni ilə atası və anası kimi. Yazıçı romanda Çində yaşadığı zaman Qərb haqqında təsəvürlərini belə canlandırır.

“Dostlarımla tez-tez Qərb haqqında danışdıq. O vaxtlar qərbin möhtəşəm bir yer olduğuna inanmışdım. Bu fikri beynimə salanlar Mao ilə rejimi olmuşdu. Meyl göstərdiyim hər şey illərdir Qərbin pisləkləri olaraq günahlandırılmışdı: gözəl paltarlar, güllər, kitablar, əyləncə, hörmət, nəzakət, mərhəmət, mərhəmət, azadlıq, zülmətdən və şiddətdən çəkinmək” sinif nifrəti” əvəzinə “eşq, insan həyatına hörmət, peşəkar bacarıq...” Bəzən özüm özümə, insan necə olarda Qərbi arzulamaz? deyər soruşuram. Yaşadığım həyatın alternativini ilə çox maraqlandığımdan dostlarımla rəsmi nəşrlərdən tapıb çıxardığımız məlumat parçalarını bir-birimizə ötürürdük. Məni Qərbin texnoloji inkişafı və yüksək həyat standartlarından çox siyasi təqiblər, fərdin şəxsi və inanılmaz dərəcədə azadlığı təəccübləndirirdi (Chang, 2003: 463).” Siyasi hakimiyyət insanları bütün dünyadan təcrid etmişdisə də, Jung Chan və onun kimi bir çox gənclər xarici dünya ilə maraqlanırdı, ingilis dilini öyrənməklə bir sıra məlumatları oxuya bilirdilər. Onların baxış bucaqları dəyişir, həqiqətləri dərk etməyə başlayırdılar. Eyni ilə Jung Chang kimi. Jung Chang niyə Qərblə bu qədər maraqlanırdı, ölkəsindən uzağa getmək istəyirdi? Çünki Çin hakim orqanlar tərəfindən cəhənnəmə çevrilməmişdi, qoyulan qadağalar onu boğurdu. Qərb onun təsəvvüründə cənnət idi. “Bəzi professorların mənə verdiyi lüğətlərin köməyi ilə Longfellow Walt Whitman və Amerika tarixini tanıdım. Azadlıq Bəyannaməsinin hamısını əzbərlədim.”Bütün insanların bərabər yaradıldığına inanırıq,” və insanların “özlərindən alınmayacaq haqları” kimi anlayışlar Çin’də eşidilməmişdi və qarşımda yepyeni üfüqlər açdırdı”

(Chang, 2003: 465).”

“Qərbə getmək böyük bir iş idi. Çin on ildir qapalıydı və insanlar havasızlıqdan boğulurlardı. Mənim bildiyim qədər ilə doxsan milyon nüfuslu Sichuan’dan 1949’dan bu tərəfə Qərb də oxumağa göndərilən ilk şəxsdim. Və parti üzvü bil dəyildim-bunu sadəcə peşə ləyaqatım nəticəsində qazanmışdım. Bu ölkədə əsən dramatik dəyişim küləklərinin bir başqa işarətiydi. İnsanlar ümid və fürsətlərin açıldığını görürdülər”.

“Çini arxamda qoyarkən pəncərədən baxtım və təyyarənin gümüş qanadının qarşısında böyük bir dünyaya gördüm. Keçmiş həyatıma bir dəfə daha baxtıqdan sonra gələcəyimə qayıtdım. Artıq dünyanı qucaqlamağa hazırdım(Chang, 2003: 491).” İnsanlara edilən haqsızlıqlar, işgəncələr-yaşadıqları həyat o qədər ağır olmuşdu ki, qaçıb canlarını qurtarmağa yer axtarırlar. Mənim fikrimcə onlar üçün məkanın heç bir fərqi yox idi. Sadəcə insan kimi yaşamaq istəyirdilər. Əsərin sonunda “Son söz” deyilən hissəyə nəzər yetirdikdə bunun şahidi olurduq. “Londona yerləşdim. On ildir arxamda buraxdığım Çini düşünməməyə çalışdım. 1988-ci ildə anam məni görmək üçün İngiltərəyə gəldi. Orada mənə ilk dəfə özünün və nənəmin həyatlarını danışdı. O, Chengduya getdincə oturdum və öz xatirələrimə daldım.”Vəhşi ququqları” nı yazmağa qərar verdim. Artıq sevgini, məmnunluğu və dincliyi tapdığım üçün keçmişə xatırlamaq o qədər iztirab vermirdi (Chang, 2003: 501).” XX əsrdə Çində həyat çox ağır idi. 1978-ci ildən vəziyyət nisbətən dəyişilməyə başlamışdı. Artıq 80-ci illərdə ölkə bambaşqa bir yer olmuşdur. İnsanların ruhuna işlənmiş qorxu getdikcə azalırdı. Xarici ölkələrlə əlaqə artıq günlük həyatın bir parçası olmuşdur. “1983-cü il ilə 1989-cu illər arasında hər il anamı görməyə getdim və hər səfərində Mao dövründə həyatı ən çox xarakterizə edən şey olan qorxunun kiçilməktə olduğunu gördüm (Chang, 2003: 512).”

4. NƏTİCƏ

Şərq susqun və özünü ifadə edə bilməyən bir obyekt ikən, Qərb Şərqi öz məqsədləri üçün istədiyi kimi formalaşdırır, çərçivələyən və təqdim edən bir subyekt vəziyyətindədir. Edvard Səid “Orientalizm” kitabında, orientalizmin əslində qərbin Şərq haqqındakı həqiqətləri yaratdığı diskussiyalarla bəzəyən bir nizam-intizam olduğunu vurğulamışdı. Şərqi

susqunluğu ilə bərabər Qərbin Şərq üçün təqdim etdiklərini Şərqin mənimsədiyini vurğulayır. Şərqin tərifi verərkən Qərbin davamlı olaraq irəli çıxardığı ən pis nümunələri seçməyi vərdiş halına çeviririk. Şərq deyiləndə ağla gələn qeridə qalmışlıq, cahilik stereotiplərini qırmağın yolu, Şərqin tarixi, mədəni, zənginliklərinə sahib çıxaraq, onları təbliğ etməklə, ölkələr öz cəmiyyətlərini bu bataqlıqdan çıxara bilərlər. Şərq dedikdə edam cəzaları, müharibələr ağla gəlməməli, köklü tarixi və mədəniyyətini öne çıxarmağımız lazımdır. Qərbdə şərqli olmaq Qərb cəmiyyətində özünü həm dogma, həm yad hiss etmək, həyatlarının hər anında, bir çox məqamlarda cənnəti və cəhənnəmi dərk edə bilməkdir.

Qərbdə yaşayan, əslən şərqli olan yazıçı Jung Changın “Vəhşi ququşları” romanı günahsız yerə qurban edilən milyonlarca insanın xatirəsinə həsr edilmiş bir əsirlər sənətidir. Sənətkar bu avtobioqrafik roman vasitəsi ilə baş verən dəhşətləri, tökülən qanları, axan göz yaşlarını, bir sözlə, öz xalqının faciəsini əbədiləşdirmiş və xalqına tarixi həqiqətləri çatdırmaq istəmişdir. Bütün qadağalara, məhrumiyətlərə baxmayaraq Jung Chang xalqını unutmur, bu roman kimi tarixi reallıqları əks etdirən daha iki əsər qələmə almışdır.

REFERENCES

- Chang, Jung. Wild Swans: Three daughters of China. Simon and Schuster, 2003, p 544
- Chang J. et al. Wild Swans //Globalflair (Aitkin Alexander Associates). – 1997.
- Chang J. Wild Swans, three Daughters of China London. – 1991.
- Chang, Jung. “Wild Swans: Three Daughters of China (New York: Simon and Shuster, 1992).” *A superb autobiographical/biographical account that illuminates what China was like for one family for three generations.*
- Lai A. T. Chinese Women Writers in Diaspora: Jung Chang, Xinran, Hong Ying, Anchee Min, Adeline Yen Mah. – Cambridge Scholars Publishing, 2009.
- Saran M. Jung Chang, Wild Swans: Three Daughters of China. London: Harper Collins Publishers, 1993. 696 pages. £ 7.99 //Indian Journal of Gender Studies. – 1994. – T. 1. – №. 2. – C. 267-269.
- Thompson, “Jung Chang, Wild Swans,” 216